

פסח, הדם והעלילה

השנה, כמה ימים לפני חג הפסח, שומעים אנו בפרשתנו, פרשת צו, את אחת המצוות הבסיסיות ביותר שבמסורת היהודית, איסור אכילת הדם (ויקרא ז, כו-כז): "וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם... כָּל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל כָּל דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מֵעַמִּי". בספר דברים (י, כג-כה) חוזרת התורה ואוסרת את הדם: "לֹא תֹאכְלֻנּוּ... כִּי תַעֲשֶׂה הַיֶּשֶׁר בְּעֵינֵי ה'". וזאת, "כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ". הדם מסמל את החיים, אחת התופעות המדהימות ביותר בקוסמוס. נפש החיים היא יצירתו מיוחדת של הא-להים, ואליו חייבים אנו להשיבה. מכאן הטקס המרכזי בקורבנות, נתינת הדם על המזבח. אף בשעה שהאדם שוחט יצורים חיים שחיטת חולין, כדי לאוכלם, מצווה ההלכה לכבד את הדם. זו היא מצוות 'כיסוי הדם', בעצם צורה סמבולית של קבורה (ויקרא יז. יג-יד): "אֲשֶׁר יִצוּד צִיד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֶאֱכַל וְשִׁפָּךְ אֶת דָּמּוֹ וְכִסְהוּ בַּעֲפָר, כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמּוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא". נקבעו כאן גבולות לאדם. ואכן באחד מזיכרונות הילדות הרחוקה, שומע אני עדיין את אמי זכרונה לברכה, קוראת לי ומראה לי ביצה בה נראים כבר סימנים של כלי דם, ומסבירה לי שזה לא ייאכל. יהודי מכבד את הדם, דם בעלי החיים, קל וחומר דם של בני האדם.

המשימות השטניות

אחת האסטרטגיות העיקריות על פיה פועלת "הסטרא אחרא", השטניות, היא אסטרטגיות ההיפוך, הפיכת הערכים – טוב לרע ורע לטוב, והפיכת האמת. פעמים רבות האסטרטגיה הזאת מצליחה. את האסטרטגיה הזאת ניסתה הקבלה לתאר בצורות שונות, בין היתר על ידי עיקרון החיקוי המהופך. הרמ"ק, רבי משה קורדוברו, אחד מגדולי ההוגים הקבליים תיאר זאת בצורה תמציתית (פירוש ספר יצירה, פרק ו'): "זה לעומת זה - שהם הקליפות שהם נגד הקדושה מבחוץ, כקוף לפני בני אדם". אילו היינו יכולים להתגבר על הטרגדיה שבתופעה, היינו מרגישים עד כמה שהניסיון השטני אינו אלא קומדיה מגוחכת. אלא שהטרגיקומדיה הזאת היא מסוכנת. כזאת הייתה עלילת הדם. ההאשמה לפיה היהודים משתמשים בדם אדם, למטרות פולחניות, ובייחוד לאפיית מצות לפסח. ההלכה קובעת ששואלים ודורשים על ענייני החג לפני הפסח, אנו לומדים את מצוות החג ואת טעמיהם. אנו מזדהים בשמחה עם אבותינו שיצאו ממצרים. אך מקצת מהזדהות זאת עלינו לשמור עבור העצב של אבותינו שהואשמו בעלילת הדם, ונפלו קרבן על מזבח השקר הזה.

במה נשתנתה עלילה זאת מיתר העלילות שטפלו אויבינו עלינו במשך הדורות? לעניות דעתי יש הבדל אחד יסודי. רוב שקרים שהוטחו בנו הם קולקטיביים, נוגעים לכלל, למן השתלטות על הכלכלה ועד לתכנון מקיאבליסטי של השתלטות על העולם. האשמת דרייפוס למשל, אם כל הארסיות שלה, נגעה לפוליטיקה הגבוהה. לא כך עלילת הדם. הנוגעת ברובד האינטימי ביותר של נפש האדם. הרצח הפולחני פוגע ביחיד באשר הוא "גוי". מעתה חייב ה"גוי" להישמר מן היהודי שמא הוא יחטוף את בנו הרך ויהרגנו. הדמוניזציה של היהודי מגיעה עתה לשיאה. היהודי אינו פועל בגלל אינטרסים, תאוות בצע או יצר השתלטות, אלא מתוך שנאת-חינם, שנאה שטנית, שנאה לשמה. את שורשי השנאה הזאת אנו חייבים לחפש בדת היהודית.

עלינו להיות מודעים לכך ששתי גישות עקרוניות שונות נאבקו ביניהן בנצרות. הגישה האחת – ראתה את עצמה כדת שהתגברה על היהדות, תוך שהיא מודה שהנצרות נולדה דווקא בקרבה. השקפה זאת הייתה פתוחה יותר ביחסה אל היהודים. מתוך השקפה זאת דכאה הכנסייה הנוצרית את היהודים, אך במידה מסוימת גם הגנה עליהם ושללה את עלילות הדם. הגישה השנייה – ראתה את היהדות כהתגשמות ואִנְקְרַנְצִיָה של הרוע. "האמנם, דווקא מקרב העם הבזוי הזה, יצא משיחנו?" על רקע זה, צמחה עלילת הדם בתוך תוכה של הנצרות, יצרה מסורת, התפתחה ובאה לידי ביטוי בכנסייה, באמנות, בלוח השנה, בתהלוכות, סיפורי הקודש והפולקלור. הנאציזם התחבר אל מסורת שטנית זו, והוציא ממנה את מסקנותיה האחרונות. אכן, שנאה מורעלת זאת איננה משותפת לכל הנצרות, אך היא התפתחה בתוך הנצרות ומצאה בה סימוכים וסעד. בעובדה זאת יש תשובה לשאלה שהעסיקה אותי רבות: האם יש לנאציזם שורשים בנצרות. עקרונית נראה שיש לענות בשלילה. הנאציזם הוא אנטי-נוצרי במובהק. אך מצד אחד, עלילות הדם, עלילות הרעלת הבארות והדומות להם, הן ביסודן כבר נאציות, והזינו את הנאציזם.

מבחינה זאת יש המשכיות בין הזרם הנוצרי האנטישמי לבין הנאציזם. המשכיות, פרט מאשר בנושא אחד. שלא כבימי הנאצים, יכול היה היהודי בימי הביניים לברוח מגורלו על ידי התנצרות. מכאן תופעת המומרים או ה'משומדים' כפי שכונו במסורת. היו משומדים בשני הזרמים הנוצריים. ואכן, היו משומדים שהפכו ל"מומחים" ש"הוכיחו" שהיהדות משתמשת בדם למטרות פולחניות. המשומדים הפכו את עצמם לכלי שרת ששרתו את שנאת היהודים ממנה הם ברחו.

המיתוס והתבונה

כיצד לענות להאשמה זאת שיצא מאחיד לשעבר? לפנינו מיתוס, מיתוס שטני שאי אפשר לשרש אותו בדרכים רציונליות. את ההסבר אנו צריכים לחפש במעמקי הנפש האנושית. הבל

הוא לחשוב שלכל תופעה יש הסבר פסיכולוגי, אך במיתוסים הפילוסופיה מתערבת עם הפסיכולוגיה. באותה תפיסה נוצרית אנטי-יהודית קיבלה שנאת היהודים ממד תיאולוגי. אחד השיאים בתפיסה זאת מצוי בתנועה דתית המוכרת בתולדות הדתות כעמדה הנוצרית הגנוסטית. גישה זאת האמינה בשתי רשויות, ומתוך כך חשבה שהאל הטוב שנתן את הברית החדשה שונה מהאל הרע שנתן את התנ"ך. לפנינו דוגמה קיצונית החוזרת אצל הנאצים בגוונים גזעניים. אך למדנו ממנה על קיומו של רצון בקרב זרם זה של הנצרות, למחוק את השורשים היהודיים המצויים בתוכה, "לחסל" את המקור היהודי שבה. פעמים רבות מדברים הנוצרים על היהדות כאחות הגדולה. אמנם יש חיוב רב בנוסח זה, אך הוא אינו נכון. היהדות אינה אחות, אלא אב. א-להי היהודים הוא אב, לעומת הדגש הנוצרי על הבן. התיאולוגיה האנטי-יהודית ניסתה אכן להרוג את האב. רבים עשו זאת פשוטו כמשמעו, ללא מעצורים, במסעי הצלב ובימי חמלניצקי ופטליוורה. אצל אחרים בא רצון זה לידי ביטוי בפרויקציה, השלכה פסיכולוגית דרכה קיבל הרצון הטמא את צידוקו. הפנטזיה שלהם הפכה את היחס. דווקא האב הוא הרוצה לרצוח את הבן, וודאי למטרות ריטואליות. עלילת הדם היא יצירתו של מנגנון זה, כאשר תסביך אדיפוס הפסיכולוגי הלא פתור, התמזג עם תסביך אדיפוס התיאולוגי.

האם המשומדים שקבעו שאכן יש אמת בהאשמות הזוועה הללו פעלו מתוך מניע אדיפלי אישי? האם יחסם לאביהם שבארץ קבע את יחסם לאביהם שבשמים. אולי. פנים, אולי כפי שאומרת האגדה, כשהקב"ה דיבר אל משה בסנה, הוא השתמש בקולו של אביו. ואם קול האב יוצר קונפליקט, כיצד יישמע קולו של הקב"ה. וזאת אף אם אביהם שבארץ היה אב מסור. מי יודע? אולי הוא העביר לבנו את הקונפליקט שלו? על כל למה האם לא מצילה את הקול? האם בדורנו משתקף ה'אב' גם בציונות ואף במדינת ישראל, וזאת כאשר כבר לא צריך להיות משומד כדי להיות אנטי-ציוני. אולי מכאן ההסבר לניסיון האובססיבי לנתץ את הזיכרונות ההיסטוריים כדי להעמיד במקומם מיתוס אנטי-ציוני. אולי, זה יסביר למה עושים סרטים על פשעי צה"ל שיפגעו ביחסנו השבירים עם שכנו. ואולי, ההתנגדות של חוקרים לפוליטיקה של היום מביא אותם, בתת הכרתם, להשליך על העבר, ולהחיות את המפלצות הרדומות ואת זוועות העלילות.